

MIQUEL DOLÇ I DOLÇ (1912-1994)

I

Miquel Dolç i Dolç (1912-1994): glossa in memoriam

Filla de Roma per la sang, pel geni
clara i robusta com sa mare antiga,
guarda en ses terres per llavor de glòria
cendra romana.

Datat a Pollença a finals del segle passat, el poema del qual forma part aquesta estrofa és l'inicial de les *Horacianes* (1906) de Costa i Llobera. La «filla de Roma» que hi és invocada és l'illa de Mallorca; l'estrofa que usa el poeta és cara a Horaci, però treu el seu nom del d'una poetessa grega, Safo de Lesbos. És aquí proclamat, a tocar les ruïnes ro-

manes, que la glòria que pugui llevar l'illa dependrà de la seva romanitat: en el fons de la qual, la «cítara grega» que Horaci havia transportat «al solar de Roma».

Miquel Dolç va publicar a la revista *Lluc*, l'octubre de 1973, un article sobre «la romanitat» de Costa i Llobera (p. 6-8). Hi evocava, és clar, aquests versos. Que poden presidir l'evocació de la seva obra, de la seva vida. Presidides ambdues per Roma i per la poesia. Miquel Dolç, llatínia i poeta. I Miquel Dolç humanista. En el sentit que creia en Roma i en la poesia com a valors immutables, per damunt de les diverses vicissituds, com a valors configuradors de tots els temps posteriors, inclòs el present.

Entre 1943 i 1984 Miquel Dolç va publicar set llibres de poesia. La seva època de plenitud correspon probablement a tres llibres: *Petites elegies* (1958), *Flama* (1962) i *Imago mundi* (1973). Dolç trenca amb la polidesa formal dels seus primers llibres, es mostra més audaç en la metaforització, deixa que el jo mediatitzi més el poema, i, si això el porta a una exploració també sensual de l'amor, l'exemple de Riba s'hi interfereix fent-la densa, intel·lectual. És una maduresa que, superada l'etapa anterior, no encerta, però, un camí segur, el difícil equilibri entre tradició i modernitat. *Imago mundi* es resigna a la diversitat, a la complexitat no sempre bella i de vegades cruel del real en una mena de viatge on reconeixem llocs de la vida de Dolç (València, Sevilla, terres d'Aragó) i llocs visitats, que universalitzen (de París a diversos indrets d'Itàlia, però passant pels Estats Units) el desig, francament expressat des del bell inici, d'assolir com una sinceritat original («un doll d'aigua clara»): aquest anhel d'un «frenètic paradís que brolla / del pit amb força vegetal i creix / fins a esborrar ciutats i rutes / del passat» pren com a punt de referència l'obra pictòrica de Joan Miró.

En l'obra de Dolç aquesta renovació necessària es planteja com a retorn: d'aquí el títol de l'obra en què, el 1972, aplega bona part dels seus estudis de literatura llatina, *Retorno a la Roma clàssica*. Pel que fa a la filologia, que, pel que fa a la realitat més immediata, Dolç no es mou gaire de l'òptica de Costa: només el contacte amb l'antic, amb la tradició, pot salvar l'home en un món on «tot se'n ha tornat, sembla, cantellut, costerós, agressiu». Quan la reflexió sobre Catalunya se li converteix en apòstrofe, la paraula «llavor» retorna, com a Costa:

Catalunya, tu saps la llavor
que, més lluny dels assalts,
et pot fer, com antany, rica i plena.

Aquest retorn implica tornar a dir, tant com tenir una idea precisa del punt de partença. O sigui, d'una banda, acostar els romans, dir-los ara: traduir-los; i, d'una altra banda, no haver tancat els ulls al present, convertir l'interès pel present en el nord de l'estudi del passat, de l'antic. Per això, l'obra més important de Dolç ha estat la traducció dels romans, i, acompanyant aquesta obra central, un constant mirar enrere i aquí, una atenció repartida entre la literatura llatina i la literatura moderna, en especial la catalana; i un no tancar-se en les revistes especialitzades sinó donar la cara al món a través de la premsa. En aquest darrer sentit és ben digna de menció la seva continuada labor de crític a *La Vanguardia* de Barcelona.

Com a llatinista, però, Dolç ha maldat per consolidar la imatge universal dels escriptors llatins d'Hispania; això des de la seva tesi doctoral de 1950 (*Hispania y Marcial*, 1953), passant pel seu panorama de 1949 per a la *Historia general de las literaturas hispánicas* de G. Díaz-Plaja, fins a bona part dels autors estudiats en el seu *Retorno a la Roma clásica*. Si aquesta dada la relacionem amb la seva adscripció incondicional a la cultura catalana, i amb la seva dedicació a l'estudi de la literatura catalana, i encara amb el fet que Dolç hagi donat, juntament amb Guillem Colom, una esplèndida traducció d'*Os Lusíadas* de Camões; tot plegat, això ens posa davant d'una característica de l'obra de Dolç, potser la que ideològicament el defineix: l'intent d'establir la continuïtat entre Roma i els diferents pobles d'Hispania, Mallorca ençà, i de consolidar l'entesa entre ells sense renunciar al tresor que els acredita com a germans, bo i palesant-ne la diferència, ço és, les diverses llengües peninsulars d'arrel llatina.

En aquest sentit, l'exemple de Dolç era d'una gran importància. No solament havia treballat a molts indrets de la Península, i ha viscut més de vint-i-cinc anys a Madrid, i ha assolit de ser-hi reconegut com a intel·lectual català. Per la seva manera de ser i d'actuar, Dolç, que mentre era catedràtic a Madrid era membre corresponent de la Secció Filològica i pertanyia al Consell Directiu de la Fundació Bernat Metge, va provar de fer de pont entre cultures. L'Institut d'Estudis Catalans va trobar en ell un fidel representant al Ministeri de Cultura, en l'escaiença, durant molts anys, de l'atorgament dels diversos premis literaris d'abast estatal en què la producció en les diferents llengües és tinguda en compte.

Però el lloc privilegiat del retorn crec que podem dir que era la traducció, per a Dolç. Tornar a dir, fidelment, ara, després de tants anys, en una altra llengua el que havien dit en llatí els grans escriptors —principalment, en el seu cas, els grans poetes— romans. Per la seva manera de veure les coses, tant com pels seus hàbits de treball,

on Dolç es trobava més a gust era en la feina que li oferia la tradició de la Bernat Metge. Una presentació dels autors, de tall acadèmic, emmarcats cada un en la seva època, després una introducció a l'obra —primer en general, si és del cas, i també a l'obra en concret que és traduïda. Per a Dolç el fonamental de cara a aquesta feina era conèixer bé les dues llengües, el llatí i el català —o les que siguin: en el seu cas, també va trauir del grec i del portuguès i també al castellà, llengua en el domini de la qual excel·lia—; després, dominar la bibliografia i poder oferir un estat de la qüestió. Dolç valorava més l'acurada construcció d'un discurs que s'inscrivís sense estrèpit en la tradició interpretativa que no les novetats, el risc d'una interpretació que pogués semblar original. Com a armes privilegiades, a més del coneixement de les llengües i el de la tradició acadèmica, Dolç se servia de l'erudició i del rigor; però també, sovint, del gust: es deixava portar pel ritme poètic que ell descobria en l'obra i en cada passatge. Així, en la feina de traduir escoltava dins seu el filòleg i provava que el filòleg no destruís el poeta. La humilitat, però, presidia aquest seu ofici; en el sentit que se'n sortia perquè considerava ancillar, secundari, el text que ell produïa: no tenia l'audàcia de superar el text traduït encara que no li faltés la d'enfrontar-se als textos més bells i difícils.

En definitiva, que Dolç va traduir molt i molt bé. En els límits d'aquesta glossa no procediria l'elenc, ni que fos telegràfic, de la seva obra ingent. Cal triar. I en la tria, és cosa obligada de destacar les seves versions de tot Virgili, partint del treball del doctor Balcells; i, entre elles, més obligat és encara d'assenyalar la importància de les dues versions, la poètica de 1958 i la de 1972-1978, en prosa, de l'*Eneida*. He manifestat en una altra ocasió, i em sembla del cas de repetir-ho ara, que no és impossible, a parer meu, que la traducció en prosa de l'*Eneida*, amb les notes i la introducció, constitueixi el monument més sòlid aportat per la filologia llatina a la cultura catalana actual. I això, sense oblidar el mèrit de tantes altres traduccions; entre les quals, però, no he de deixar sense esment la dels llibres *De rerum natura* de Lucreci (1986), la seva darrera gran obra, que li valgué el Premio Nacional de Traducción, on Dolç es posa a prova davant d'un poeta que maneja genialment una llengua de més registres, més dura i aspra que la virgiana. És al final del pròleg del seu Lucreci on Dolç formula amb senzillesa la difícil veritat: «Persuadit, de molt temps ençà, que la traducció més literal pot ésser, al mateix temps, la més literària, he lluitat sempre per ésser fidel a la lletra i al sentit del model». Una difícil veritat que només l'esforç, sense defallença, i el gust pel treball artesà poden realitzar, dur a la pràctica. Perquè, a més dels necessaris coneixements, de l'amor a la llengua —que és la filologia— i a la poesia, cal també un determi-

nat tremp, una manera d'entendre el treball, també com un refugi interior, com una manera d'acomplir-se qui treballa, ell sol dins d'una tradició, en el món i, si cal, al marge del soroll del món. Ell, que l'any 1973 s'havia fet fotografiar davant de l'urna funerària de Pirandello, a Agrigent, i que estimava particularment l'obra d'aquest sicilià, el dia que rebia a la Fundación Pastor de Madrid l'homenatge d'un grup escollit d'amics, recordava una dita de Pirandello que podem triar, fidels al mateix Dolç, per a cloure aquesta glossa: *il lavora è il miglior rimedio a questo male della vita*.

Carles Miralles i Solà
Membre numerari de la Secció Filològica